

ORHAN PAMUK

PREMI NOBEL DE LITERATURA

altres colors

PRÒLEG

Aquest és un llibre fet d'idees, d'imatges i fragments de vida que encara no han trobat la manera de formar part d'una de les meves novel·les. Els he posat junts aquí, com si fos una narració contínua. De vegades em sorprèn de no haver pogut introduir en la meva ficció tots els pensaments que he trobat dignes d'explorar: moments estranys de la vida, petites escenes quotidianes que he volgut compartir amb els altres i les paraules que em surten amb força i alegria quan es presenta una ocasió prodigiosa. Hi ha fragments autobiogràfics; n'hi ha que els he escrit molt de pressa; d'altres els he deixat de banda quan la meva atenció era en un altre lloc. Hi torno de la mateixa manera que torno a les velles fotografies, i –tot i que rarament rellegeixo els meus llibres– m'agrada rellegir aquests assajos. El que més m'agrada és quan van més enllà de l'ocasió que els va suscitar, quan no es limiten a complir el que demanaven les revistes i els diaris que me'ls van encarregar sinó que diuen més dels meus interessos i dels meus entusiasmes del que jo tenia previst dir en aquell moment. Per descriure aquestes epifanies, aquests moments curiosos en què la veritat queda, no se sap ben bé com, il·luminada, Virginia Woolf una vegada va utilitzar el terme «moments de ser».

Entre el 1996 i el 1999 vaig escriure unes notes setmanals per a *Öküz* ('Bou'), una revista dedicada a la política i a l'humor, que il·lustrava com em semblava més oportú. Eren uns articles lírics que escrivia d'una tirada, i m'ho vaig passar molt bé parlant de la meua filla i dels seus amics, contemplant els objectes i el món amb uns ulls nous i veient el món amb paraules. Amb el temps la feina literària per a mi ha arribat a ser no tant narrar el món com «veure el món amb paraules». Des del moment que un escriptor fa servir les paraules com es fan servir els colors en pintura, pot començar a veure com n'és de meravellós i sorprenent el món, i trenca els ossos del llenguatge per trobar la seva pròpia veu. Per

fer-ho, necessita paper, una ploma i l'optimisme d'un nen que ho veu tot per primera vegada.

He reunit aquestes peces per formar un llibre totalment nou amb un centre autobiogràfic. He descartat molts fragments i n'he escurçat d'altres, agafant només passatges dels meus centenars d'articles i dietaris i canviant de lloc uns quants textos que sembla que s'ajusten a l'arc d'aquesta història. Per exemple, les tres conferències que es van publicar en un volum separat en turc i en moltes altres llengües sota el títol *La maleta del meu pare* (que contenia el discurs d'acceptació del premi Nobel, del mateix títol, a més a més d'«A Kars i a Frankfurt», la conferència que vaig fer per commemorar el Premi Alemany de la Pau i «L'autor implícit», pronunciada a la Conferència de Puterbaugh) apareixen aquí en seccions diferents per reflectir la mateixa història autobiogràfica.

Aquesta edició d'*Altres colors* està construïda a partir del mateix esquelet que el llibre del mateix títol publicat a Istanbul l'any 1999, però mentre que aquell va prendre la forma d'una col·lecció, aquest està format com una seqüència de fragments autobiogràfics, de moments i de pensaments. Per a mi parlar d'Istanbul o ocupar-me dels meus llibres, autors i quadres preferits sempre ha sigut una excusa per parlar de la vida. Els meus textos novaiorquesos són del 1986, quan vaig visitar la ciutat per primera vegada, i els vaig escriure per consignar les primeres impressions d'un estranger, tenint els lectors turcs al cap. «Mirar per la finestra», el conte del final del llibre, és un escrit tan autobiogràfic que el protagonista es podria haver dit perfectament Orhan. Però el germà gran de la història, que com tots els germans grans en les meves històries és malvat i tirànic, no té cap relació amb el meu germà gran, Şevket Pamuk, l'eminent historiador de l'economia. Quan preparava aquest llibre, em vaig adonar amb consternació que jo estava especialment interessat i predisposat pels desastres naturals (el terratrèmol) i pels desastres socials (polítics), i per això vaig excloure del llibre uns quants dels meus textos polítics més foscos. Sempre he cregut que tenia un grafòman àvid i implacable a dins –un ésser que no en té mai prou d'escriure, que sempre està posant la seva vida en paraules– i que per fer-lo feliç havia de continuar escrivint. Però quan treballava en aquest

llibre, vaig descobrir que un grafòman seria molt més feliç, i patiria molt menys, amb el seu mal d'escriure, si treballava amb un editor que donés als seus escrits un centre, una estructura i un sentit. M'agradaria que el lector sensible parés tanta atenció a la meua feina d'edició creativa com a l'esforç que he posat en l'escriptura mateixa.

Sóc un gran admirador, i en aquest títol no sóc de cap manera l'únic, del gran filòsof i escriptor alemany Walter Benjamin. Però per empipar una amiga massa impressionada per ell (és professora universitària, naturalment), de vegades li pregunto: «Vols dir que n'hi ha per tant amb aquest escriptor? Només va acabar uns quants llibres, pocs, i si és famós no és pas per les obres que va acabar sinó per les que no va aconseguir completar». La meua amiga em replica que l'obra de Benjamin és, com la vida mateixa, il·limitada i per tant fragmentària, i és per això que molts crítics literaris proven de trobar el sentit a les diferents peces, igual com fan amb la vida. I cada vegada que em respon això jo somric i li dic: «Un dia jo també escriuré un llibre fet només de fragments». El llibre és aquest, posat dins d'una estructura que suggereix un centre que he provat d'amagar: espero que els lectors s'ho passin bé imaginant-se el centre que està per crear.

VIDA I PREOCUPACIONS

L'AUTOR IMPLÍCIT

Fa trenta anys que escric. Aquestes paraules ja fa temps que les vaig repetir. La veritat és que fa tant de temps que les repeteixo que ja no són veritat, perquè ara ja sóc a l'any trenta-un de la meua vida d'escriptor. Però em continua agradant dir que fa trenta anys que escric novel·les, encara que sigui exagerar una mica. De tant en tant, escric altres gèneres: assajos, crítica, discursos, reflexions sobre Istanbul o textos de caràcter polític. Però la meua veritable vocació, la cosa que em manté unit a la vida, és escriure novel·les. Hi ha molts escriptors genials que han escrit durant molt més temps que jo, que han escrit al llarg de mig segle sense donar a aquest fet cap importància especial. També hi ha els grans escriptors als quals retorno una vegada i una altra, Tolstoi, Dostoievski i Thomas Mann, les carreres dels quals van durar més de cinquanta anys... Llavors, a què treu cap parlar tant del meu trentè aniversari com a escriptor? Doncs ho recalco perquè vull parlar del costum d'escriure i, més concretament, del d'escriure novel·les.

Per estar content necessito la meua dosi diària de literatura. En això no sóc gens diferent del malalt que ha de prendre una cullerada de medecina cada dia. Quan, de petit, vaig saber que els diabètics s'havien de posar una injecció cada dia, em va saber molt greu per ells; vaig arribar a pensar que eren persones mig mortes. La meua dependència de la literatura fa de mi una persona mig morta en el mateix sentit. Sobretot quan era un escriptor jove notava que els altres em veien com algú aïllat de la realitat i, per tant, condemnat a ser un «mig mort». O potser el terme més adequat és «mig espectre». De vegades fins i tot he pensat que jo estava mort del tot i que provava de ressuscitar el meu cadàver servint-me de la literatura. Per a mi, la literatura és una medecina, i com les medecines que l'altra gent es pren amb una cullera o injectades, la

meva dosi diària de literatura –el meu *xut* de literatura, si en volem dir així– ha de complir unes certes condicions.

Primer, la medicina ha de ser bona. La seva qualitat és el que em diu com n'és de veritable i potent. No hi ha res que em faci més feliç i que m'uneixi més fermament a la vida que llegir un passatge dens i profund d'una novel·la, entrar en aquell món i creure que és de veritat. També prefereixo que l'escriptor sigui mort, perquè llavors la gelosia no em pot entelar en absolut l'admiració que li tinc. Com més vell em faig més convençut estic que els millors llibres són d'escriptors morts. Fins i tot quan un escriptor no és mort, sentir la seva presència és com sentir la d'un espectre, i per això quan trobem grans escriptors pel carrer els tractem com si fossin espectres, sense acabar de creure el que ens mostren els ulls mentre els mirem, meravellats, des de lluny. Uns quants valents s'acosten als espectres per demanar-los autògrafs. De vegades em recordo que aquests escriptors aviat es moriran i, un cop morts, els llibres que constitueixen el seu llegat ocuparan un lloc encara més estimat en els nostres cors. Però, naturalment, les coses no sempre van així.

Si la meva dosi diària de literatura és una de les coses que estic escrivint jo, tot va molt diferent. Perquè per als que pateixen del mateix mal que jo, la millor cura i la font de felicitat més gran que hi ha és escriure mitja pàgina bona cada dia. Durant trenta anys he passat una mitjana de deu hores diàries sol en una habitació, assegut davant de la meva taula. Si comptem només la feina que és prou bona per publicar-la, la meva mitjana diària no arriba ni de lluny a mitja pàgina per dia. La major part del que escric no passa els meus propis controls de qualitat, i això, ja us ho confesso, és una gran font de tristesa.

Però, sisplau, no m'entengueu malament: un escriptor que depèn tant de la literatura com jo no pot ser mai tan superficial que trobi felicitat en la bellesa dels llibres que ja ha escrit, ni que es pugui felicitar a ell mateix pel fet que siguin molts o pel que ha aconseguit de fer en aquests llibres. La literatura no permet que un escriptor així pugui pretendre de salvar el món; si de cas, li dona una oportunitat de salvar el dia. I cada dia és difícil. Els dies són especialment difícils quan no escrius res. Quan no pots escriure res. La qüestió és trobar prou esperança per acabar el dia i,

si el llibre o la pàgina que llegeixes és bo, trobar-hi alegria i felicitat, ni que sigui durant un dia.

Us explicaré què sento el dia que no aconseguixo escriure res de bo i que sóc incapaç de concentrar-me en la lectura d'un llibre. Primer de tot, el món canvia davant dels meus ulls, es torna insuportable, abominable. Els que em coneixen veuen què passa, perquè jo mateix arribo a assemblar-me al món que veig al voltant meu. Per exemple, la meva filla sap que no he aconseguit escriure res de bo per la cara d'absoluta desesperació que faig al vespre. M'agradaria poder-li-ho amagar, però no puc. Durant aquests moments foscos, sento com si no hi hagués cap distinció entre la vida i la mort. No vull parlar amb ningú, cosa molt oportuna perquè ningú que em vegi en aquest estat no tindrà ganes de parlar amb mi tampoc. Una versió lleu d'aquesta desesperació em cau a sobre cada tarda, entre la una i les tres, però he après a tractar-la, llegint i escrivint: si actuo de pressa, em puc estalviar una retirada completa a la mort en vida.

Si haig de passar molt de temps sense el meu remei de paper i tinta, tant si és degut a un viatge, a una factura del gas impagada, al servei militar (com em va passar fa temps), a assumptes polítics (com m'ha passat més recentment) o a qualsevol altre impediment, puc sentir com la tristesa se m'acumula a dins com si fos ciment. Em costa de moure'm, les articulacions se m'enrigideixen, el cap se'm torna dur com una pedra i fins i tot sembla que la suor em fa una olor diferent. Aquest abatiment és probable que augmenti, perquè la vida és plena de coses que es confabulen per mantenir-te apartat de la literatura. Pot ser que estigui assegut en un míting polític, enmig de la multitud, o parlant amb els meus companys de classe en un passadís de l'escola, o menjant en una festa familiar, pot ser que m'estigui esforçant per enraonar amb una persona ben intencionada o que estigui mirant qualsevol cosa a la televisió; pot ser que em trobi en una reunió de negocis important o comprant en una botiga qualsevol; fent de les meves a cal notari o traient-me una foto per al passaport; el cas és que, de sobte, les parpelles em pesen i, encara que sigui en ple dia, em quedo adormit. Quan sóc lluny de casa i no puc tornar a la meva habitació per passar una estona a soles, l'únic consol que em queda és fer una becaina en ple dia.

Doncs sí, el que desitjo realment no és pas la literatura sinó una habitació on pugui estar sol amb els meus pensaments. En aquesta habitació hi puc inventar somnis bonics sobre aquells mateixos llocs abarrotats de gent: les celebracions familiars, les reunions escolars, els àpats festius, i tothom qui hi assisteix. Enriqueixo els banquets amb detalls imaginaris i faig que la gent sigui més divertida del que és. És clar, en els somnis tot i tothom és més interessant, més fascinator i més real. Fabrico un món nou amb els materials del món que conec. Aquí arribem al cor de la qüestió. Per escriure bé, primer m'haig d'avorrir de mala manera i per avorrir-me així haig d'entrar en la vida. És quan em sento bombardejat de sorolls, assegut en un despatx ple de telèfons que sonen, voltat d'amics i de persones estimades en una platja assolellada o en un funeral plujós —en altres paraules, en el mateix moment començo a percebre el nucli de l'escena que es desplega al voltant meu—, que de cop i volta me n'adono que jo ja no sóc allà, sinó que m'ho miro tot des de fora. Llavors començo a somiar despert. Si em sento pessimista, penso només que estic molt avorrit. Sigui com sigui, una veu del meu interior em diu que torni a l'habitació i m'assegui davant de la taula.

No tinc ni idea de com responen la majoria de les persones quan senten aquesta veu, però la meua manera de respondre-hi fa que les persones com jo ens convertim en escriptors. Em fa l'efecte que sovint ens convertim més en escriptors de prosa i de ficció que no de versos. Vet aquí, doncs, unes quantes propietats més que ha de tenir la medecina que m'haig d'assegurar de prendre cada dia. Entre els seus components actius hi ha l'avorriment, la vida real i la vida de la imaginació.

El plaer que experimento amb aquesta confessió i la por que sento de parlar sincerament sobre mi mateix, tot plegat, em fan entendre una cosa important i seriosa que m'agradaria compartir amb vosaltres. M'agradaria proposar una teoria senzilla que parteix de la idea que escriure és un consol i fins i tot un remei, almenys per als novel·listes com jo: els que triem els nostres temes i donem forma a les nostres novel·les perquè s'adeqüin a les exigències dels nostres somiejos. Tots sabem que una novel·la la inspiren idees, passions, fúries i desitjos. Per complaure els nostres amants, per desdenyar els nostres enemics, per exaltar una cosa que adorem, per

recrear-nos parlant amb autoritat sobre una cosa de la qual no sabem res, per obtenir plaer en temps perduts i recordats, per somiar que fem l'amor, que llegim o que ens fiquem en política, per permetre'ns aquestes preocupacions, aquests costums particulars, per aquests i tots els altres desitjos obscurs i fins i tot insensats que ens configuren de maneres tan evidents com misterioses... Aquests mateixos desitjos inspiren els somnis als quals donem veu. Potser no entendrem d'on provenen i què volen dir –si és que volen dir res–, però quan ens asseiem a escriure són els nostres somnis els que ens infonen vida, igual com un vent que no se sap d'on ve fa bellugar l'arpa eòlica. Podem dir, fins i tot, que ens rendim a aquest vent misteriós com un capità que no té ni idea de cap on es dirigeix.

Al mateix temps, en una part de les nostres ments, podem precisar amb exactitud la nostra situació en el mapa, igual com podem recordar el punt cap on viatgem. Fins i tot en aquells moments en què em rendeixo incondicionalment al vent, sóc capaç –almenys segons uns quants escriptors que conec i admiro– de retenir el meu sentit general de la direcció. Abans de partir, he fet plans: he dividit la història que vull explicar en seccions, he determinat en quins ports farà escala el meu vaixell i quines mercaderies embarcaré i desembarcaré al llarg del camí, he calculat la durada del meu viatge i he fet el mapa del rumb a seguir. Però si el vent, que bufa des de direccions desconegudes i infla les meves veles, decideix canviar la direcció de la meva història, no el combatré. Perquè el desig més ardent del vaixell és la sensació de plenitud i perfecció de quan es navega a tota vela. És com si busqués un lloc i un temps especial en què tot estigués relacionat amb tot i cada cosa fos conscient de cada altra cosa. Tot d'un plegat, el vent amainarà i jo em trobaré encalmat en un lloc on no es mou res, però, si tinc paciència, sentiré que hi ha alguna cosa en aquella calma i en aquelles aigües cobertes de boira que farà avançar la novel·la.

El que més desitjo és la mena d'inspiració espiritual que vaig descriure a la meva novel·la *Neu*. No és diferent de la mena d'inspiració que Coleridge descriu a «Kubla Khan». El meu deler és que la inspiració em vingui (com els poemes a Coleridge i a Ka, el protagonista de *Neu*) d'una manera espectacular, preferiblement ja formats com a escenes i situacions que pugui situar bé en una novel·la. Si espero amb paciència

i amb atenció, el meu desig es realitza. Escriure una novel·la és estar obert a aquests desitjos, aires, inspiracions i també als replecs foscos de les nostres ments i als moments de boira i immobilitat.

Perquè, què és una novel·la sinó un relat que infla les veles amb aquests vents, que respon i construeix a partir d'inspiracions que bufen des de direccions desconegudes i que recull tots els nostres somiejos que hem inventat per divertir-nos i en fa un tot amb significat propi. Per sobre de qualsevol altra cosa, una novel·la és un recipient que porta a dins un món somiat que volem conservar, viu per sempre i a punt per sempre. Les novel·les mantenen la unitat pels petits trossos de somnis que ens ajuden, des del moment que hi entrem, a oblidar el món avorrit de què tantes ganes tenim de fugir. Com més escrivim, més s'enriqueixen aquests somnis i més ampli, més detallat i més complet sembla que es torni aquest segon món dins del recipient. Coneixem aquest món a través de l'escriptura, i com més bé el coneixem, més fàcil és donar-hi voltes en els nostres caps. Si em trobo dins d'una novel·la i estic escrivint bé, entro fàcilment en aquests somnis. Perquè les novel·les són mons nous dins dels quals ens movem amb plaer quan llegim o, encara més plenament, quan escrivim: un novel·lista dóna forma a la seva obra de tal manera que porti els somnis que ell desitja elaborar. Igual com aquestes obres dispensen felicitat al lector atent, també dispensen a l'escriptor un nou món sòlid i profund en el qual es pot perdre i buscar la felicitat en qualsevol hora del dia. Si sento que puc crear ni que sigui una petita part d'un món tan meravellós, em sento satisfet al moment que arribo a la meua taula i agafo paper i ploma. En un moment puc deixar enrere l'avorrit món de cada dia i substituir-lo per aquest altre, un lloc més gran i per on em puc bellugar lliurement; gairebé mai no tinc ganes de tornar a la vida real o d'arribar al final de la novel·la. Em sembla que aquesta sensació està relacionada amb la resposta que més m'agrada sentir quan dic als lectors que estic escrivint una altra novel·la: «Sisplau, escriu una novel·la ben llarga!». M'enorgulleixo de dir que això ho he sentit molt més sovint que no la súplica constant dels editors: «Que sigui curta!».

Com és que recorrent a les alegries i els plaers d'una sola persona es pot produir una obra que interessi tanta altra gent? Als lectors d'*Em dic*

Vermell els agrada recordar el comentari de la Şekure que diu que intentar explicar-ho tot és una idiotesa. En aquesta escena, la meua simpatia no és pas per l'Orhan, el petit personatge que es diu com jo, sinó per la mare que dolçament es riu d'ell. Així i tot, si em permeteu cometre una altra idiotesa i actuar com l'Orhan, m'agradaria provar d'explicar com és que els somnis que serveixen de medicina per a l'escriptor poden fer el mateix servei al lector: perquè si estic completament ficat dins de la novel·la i escrivint bé –si m'he apartat del telèfon, dels problemes, les exigències i el tedi de la vida diària–, les normes per les quals es regeix el cel en què floto lliurement recorden els jocs que jugava de petit. És com si tot s'hagués tornat més simple, com si jo fos en un món on puc veure l'interior de cada casa, de cada cotxe, de cada vaixell i de cada edifici perquè tots estan fets de vidre i han començat a revelar-me els seus secrets. La meua feina és endevinar les normes i estar atent: observar amb plaer allò que es trama en cada interior, pujar a cotxes i autobusos amb els meus personatges i viatjar per Istanbul, visitar els llocs que trobo avorrits per veure'ls amb uns ulls nous i, fent-ho, transformar-los; la meua feina és divertir-me, ser irresponsable, perquè tot divertint-me (com ens agrada dir als nens) potser també aprenc alguna cosa.

La virtut més gran d'un novel·lista imaginatiu és la seva capacitat d'oblidar el món de la manera que ho fa un nen, de ser irresponsable i recrear-se en el fet de ser-ho, de jugar amb les normes del món conegut i, alhora, veure com de la fantasia es passa a la responsabilitat més profunda de permetre que els lectors s'absorbeixin en el relat. Un novel·lista pot passar-se tot el dia jugant, però té alhora la profunda convicció que és més seriós que l'altra gent, i això es deu al fet que mira directament al centre de les coses de la manera que només són capaços de fer-ho els nens. Un cop ha trobat la valentia de posar normes als jocs que abans jugàvem lliurement, nota que els seus lectors també voldran acceptar les mateixes normes, el mateix llenguatge, les mateixes frases i el mateix relat. Escriure bé és permetre que el lector digui: «Estava a punt de dir això mateix però no he gosat ser tan infantil».

El món que exploro, creo i eixemplo, inventant les normes a mesura que avanço, esperant que un vent vingut de qui sap on infla les meves veles

i estudiant el mapa amb atenció, ha nascut de la innocència infantil que de vegades m'envaeix. Això els passa a tots els escriptors. Arriba un moment que quedo bloquejat o que torno al punt en què he deixat la novel·la i em veig incapaç de reprendre-la. És un mal freqüent, tot i que jo en pateixo menys que d'altres escriptors, ja que si no puc continuar des del punt on la vaig deixar, sempre puc anar cap a una altra esclatxa de la novel·la. Com que he estudiat el mapa amb molt de compte, puc començar a escriure una altra secció; no cal que treballi en l'ordre en què el llibre es llegirà, que no és el més important. Però la tardor passada, quan m'estava enfrontant a diverses qüestions polítiques i em començava a trobar amb el problema del bloqueig, vaig notar que havia descobert una cosa que també afecta l'escriptura de novel·les. Provaré d'explicar-me.

L'acusació que es va presentar contra mi i les incerteses polítiques en què em trobava em van convertir en una persona més «política», més «seriosa» i més «responsable» del que jo volia ser: era un estat de coses trist i un estat mental encara més trist, ho dic amb un somriure. Per això era incapaç d'adquirir aquella innocència infantil sense la qual és impossible escriure novel·les, però això era ben fàcil d'entendre i no em va estranyar pas. Mentre els fets s'anaven desenvolupant, pensava que aquell esperit d'irresponsabilitat, el meu sentit del joc i el meu sentit de l'humor infantils, que estaven desapareixent, un dia tornarien i jo podria acabar la novel·la en què feia tres anys que treballava. Així i tot, continuava llevant-me cada matí, molt abans que els altres deu milions d'habitants d'Istanbul, i provava de ficar-me en la novel·la que continuava inacabada en el silenci de la nit. Ho feia perquè tenia moltes ganes de tornar al meu estimat segon món i, després d'esforçar-m'hi molt, vaig començar a treure'm trossos de novel·la del cap per veure com es desenvolupaven davant dels meus ulls. Però aquests fragments no eren de la novel·la que estava escrivint; eren escenes d'una història completament diferent. En aquells matins avorrits i sense alegria, allò que se'm presentava davant dels ulls no era la novel·la en què feia tres anys que treballava sinó un cos sempre creixent, frases, personatges i detalls estranys que pertanyien a una altra novel·la. Al cap de poc, vaig començar a anotar aquests fragments en una llibreta i hi vaig escriure pensaments que no havia tingut mai abans.

Aquesta altra novel·la anava sobre les pintures d'un artista contemporani mort. Mentre evocava aquest pintor, em vaig descobrir pensant molt en les seves pintures. Al cap d'un temps, vaig entendre per què no havia pogut recuperar l'esperit infantil d'irresponsabilitat durant aquells dies avorrits. No podia retornar a la infància, només podia tornar als dies en què (com descriu a *Istanbul*) somiava convertir-me en un artista i passava tot el dia pintant un quadre rere l'altre.

Després, quan les acusacions contra mi es van desestimar, vaig tornar a *El museu de la innocència*, la novel·la en què he treballat durant tres anys. Així i tot, ara planejo l'altra novel·la, la que se'm va acudir escena rere escena durant aquells dies en què, incapaç de tornar a la pura infància, hi vaig mig retornar per mitjà de les passions de la meua infància. Aquesta experiència em va ensenyar alguna cosa sobre el misteriós art d'escriure novel·les.

Puc explicar-ho parlant del «lector implícit», principi formulat pel gran crític i teòric de la literatura Wolfgang Iser i que jo deformaré per als meus propis propòsits. Iser va crear una teoria literària brillant orientada cap al lector. Diu que el significat d'una novel·la no resideix en el text ni en el context sinó en algun lloc que hi ha entre l'un i l'altre. Sosté que el significat d'una novel·la sorgeix només quan el llibre és llegit, i per tant quan parla del lector implícit li assigna un paper indispensable.

Quan imaginava escenes, frases i detalls d'un altre llibre en comp-tes de continuar la novel·la que ja estava escrivint, em va venir al cap aquesta teoria i la conseqüència que va suggerir va ser la següent: per a cada novel·la no escrita però somiada i planejada (i això incloïa la meua obra inacabada) hi devia haver un autor implícit. De manera que jo no podria acabar el llibre fins que no em tornés a convertir en l'autor implícit. Però mentre estava ficat en assumptes polítics o –com passa tan sovint en el curs normal de la vida– els meus pensaments quedaven interromputs massa sovint per factures de gas impagades, per telèfons que truquen i per reunions de família, i jo era incapaç de convertir-me en l'autor implícit del llibre dels meus somnis. Durant aquells dies llargs i avorrits de fer política, no vaig poder ser l'autor implícit del llibre que tantes ganes tenia d'escriure. Després aquells dies van passar i vaig tornar a la meua novel·la –una història d'amor situada entre l'any 1975 i el

present, entre els rics d'Istanbul o, com solen dir-ne els diaris, «la societat d'Istanbul»– i a la meua personalitat anterior, que és el que volia, i sempre que penso que ja estic molt a prop d'acabar aquesta novel·la, estic content. Però després d'haver passat per aquesta experiència, entenc per què durant trenta anys he consagrat tots els meus esforços a arribar a ser l'autor implícit dels llibres que volia escriure. Això és important per a mi, perquè només vull escriure novel·les grosses, gruixudes i ambicioses i perquè escric molt a poc a poc. No és difícil imaginar un llibre. És una cosa que faig moltes vegades, igual com passo molt de temps imaginant que sóc una altra persona. La dificultat és arribar a ser l'autor implícit del llibre que has imaginat.

Però no em queixo. Després d'haver publicat set novel·les, puc assegurar que, encara que costi una mica, puc arribar a ser l'autor implícit dels llibres dels meus somnis. Igual que he escrit llibres i els he deixat enrere, també he deixat enrere els espectres dels escriptors que van ser capaços d'escriure aquells llibres. Aquests set autors implícits se m'assemblen tots i durant els darrers trenta anys han conegut la vida i el món vistos des d'Istanbul, vistos des d'una finestra com la meua, i com que coneixen aquest món de cap a cap i els convenç, poden descriure'l amb la serietat i la distreta determinació d'un nen que juga.

L'esperança més gran que tinc és poder escriure novel·les durant trenta anys més i poder embolcallar-me en personatges nous.

Vaig arribar tard a casa aquella nit. Em van dir que el meu pare era mort. Amb la primera fiblada de dolor em va venir una imatge de la infància: les cames primes del meu pare quan anava amb pantalons curts.

A les dues del matí vaig anar a casa seva per veure'l per última vegada. «És a l'habitació del darrere», em van dir. Hi vaig entrar. Quan vaig tornar a l'avinguda Valikonağı havien passat hores, faltava poc perquè es fes de dia, els carrers de Nişantaşı eren buits i freds, i les botigues, amb els aparadors poc il·luminats que feia cinquanta anys que veia tot passant, em van semblar distants i alienes.

Al matí, sense haver dormit i com si em pogués dins d'un somni, vaig parlar per telèfon, vaig rebre visites i em vaig submergir en els preparatius del funeral, i mentre rebia notes, peticions i pregàries, tot arreglant petites disputes i escrivint l'esquela em va semblar que entenia per què, en totes les morts, els rituals són més importants que el mort.

Al vespre vam anar al cementiri d'Edirnekapı per preparar l'enterrament. Quan el meu germà gran i el meu cosí van entrar en el petit edifici on hi havia les oficines del cementiri, em vaig quedar tot sol amb el taxista. Llavors el taxista em va dir que sabia qui era jo.

«S'ha mort el meu pare», li vaig dir. Sense plantejar-m'ho, i per a sorpresa meva, vaig començar a parlar-li del meu pare. Li vaig explicar que havia sigut un home molt bo i, cosa més important, que me l'havia estimat. El sol estava a punt de pondre's. El cementiri era buit i silenciós. Els edificis grisos que el dominaven havien perdut la desolació que tenien normalment i irradiaven una claror estranya. Mentre parlava, un vent fred que no va fer gens de soroll va fer oscil·lar els plàtans i els xiprers i aquesta imatge se'm va gravar a la memòria, com les cames primes del meu pare.

Quan es va fer evident que l'espera seria encara molt més llarga, el taxista, que a hores d'ara ja m'havia explicat que teníem un nom en comú, va donar-me dos copets fermos però compassius a l'espatlla i se'n va anar. El que vaig dir a aquell home no ho vaig dir a ningú més, però al cap d'una setmana, aquella cosa que tenia a dins se'm va fondre amb els records i amb la pena. Si no l'hagués posada en paraules, s'hauria fet més grossa i m'hauria causat un dolor immens.

Quan havia dit al taxista: «El meu pare no em va renyar mai, no em va renyar ni una sola vegada, ni em va pegar mai», havia parlat sense pensar gaire el que deia. Vaig passar per alt els seus grans actes de generositat. Quan jo era petit, el meu pare mirava amb una admiració del tot sincera cada dibuix que feia; quan li demanava el seu parer, examinava cada frase com si fos una obra mestra; reia amb grans riallades els meus acudits més suats. Sense la confiança que ell em va donar, m'hauria costat molt més ser escriptor, triar aquest ofici. La confiança que tenia en nosaltres i la manera que tenia de convèncer-nos, al meu germà i a mi, que érem brillants i únics venia de la confiança que tenia en la seva pròpia intel·ligència. A la seva manera, innocent com la d'un nen, ell sincerament creia que per força havíem de ser tan brillants, madurs i espavilats com ell.

D'espavilat, n'era: podia, en qualsevol moment, recitar un poema de Cenap Şahabettin, recitar el nombre pi fins al quinzè dígit o endevinar com acabaria la pel·lícula que vèiem junts. No era gaire modest i es recreava explicant anècdotes que demostraven com n'era d'intel·ligent. Per exemple, li agradava explicar-nos aquella vegada, quan anava a primària i encara duia pantalons curts, que el seu professor de matemàtiques el va fer anar a una classe amb els nois més grans de secundària, i com —després que el petit Gündüz hagués anat a la pissarra i hagués resolt el problema que havia deixat desconcertats aquells nois tres anys més grans que ell i el mestre li hagués dit: «Ben fet»— el nen es va girar cap als altres i els va engegar: «Que us bombin!». A la vista d'aquest cas, em vaig trobar atrapat entre l'enveja i el desig d'assemblar-me més a ell.

El mateix puc dir del seu atractiu. No paraven de repetir que m'hi assemblava molt, només que ell era més guapo. Igual que la fortuna que li havia deixat el seu pare (el meu avi), que no havia aconseguit acabar-se

per més fracassos que arribés a acumular en els negocis, el seu atractiu li havia proporcionat una vida de diversió i comoditat, de manera que fins i tot en els pitjors moments era d'un optimisme ingenu, carregat de bones intencions i amb una autoestima incomparable, fermíssima. Per a ell la vida no era una cosa que t'has de guanyar sinó una cosa que s'ha de gaudir. El món no era un camp de batalla sinó un terreny de joc, un pati d'escola, i a mesura que es feia vell va començar a empipar-se una mica pel fet que la fortuna, el cervell i l'atractiu de què havia disposat amb tanta abundància a la seva joventut no li haguessin augmentat la fama o el poder tant com hauria volgut. Però, com en tot, no malgastava el temps preocupant-s'hi. Era capaç de treure's la frustració de sobre amb la mateixa facilitat amb què despatxava qualsevol persona, problema o objecte que l'amoïnés. O sigui, tot i que la seva vida, a partir dels trenta anys, va anar costa avall, en una llarga successió de decepcions, no recordo que es queixés mai gaire. Quan era un home vell, una vegada va sopar amb un crític d'anomenada que, la primera vegada que em va trobar, va exclamar amb un punt de ressentiment: «El teu pare no té complexos de cap mena!».

El seu optimisme, digne de Peter Pan, el va deslliurar de la fúria i de l'obsessió. Malgrat que havia llegit molts llibres, havia somiat ser poeta i, en el seu moment, havia traduït força poemes de Valéry, em penso que estava massa còmode dins de la seva pell i tenia massa confiança en el seu futur perquè les passions essencials de la creativitat literària s'apoderessin d'ell. De jove tenia una bona biblioteca, i més endavant estava content que jo la hi saquegés. Però ell no llegia els llibres com jo, amb voracitat i amb emoció eixelebrada; els llegia per plaer, per entretenir-se dels seus pensaments, i la majoria de vegades els deixava a mitges. Quan altres pares m'haurien parlat en to greu de generals i de dirigents religiosos, el meu pare m'explicava els seus passejos pels carrers de París per on hi havia vist Sartre i Camus (que era el tipus d'escriptor que li agradava), i aquells relats em van fer una gran impressió. Anys més tard, vaig conèixer Erdal İnönü (el fill del segon president de Turquia, el que va succeir Atatürk i que havia sigut amic del meu pare des de la infància) en la inauguració d'una galeria, i somrient em va parlar d'un sopar a la residència presidencial, a Ankara, al qual havia assistit el meu pare, que llavors tenia vint anys;

quan Ismet Paixà havia portat la conversa cap a la literatura, el meu pare havia preguntat: «Per què nosaltres no tenim escriptors coneguts a tot el món?». Divuit anys després de la meva primera novel·la, el meu pare amb una certa timidesa em va donar una maleta petita. Jo sabia perfectament que el que contenia –els seus dietaris, poemes, anotacions i escrits literaris– em faria sentir incòmode: eren el registre, la prova, d'una vida interior. No volem que els nostres pares siguin individus, el que volem és que s'ajustin a l'ideal que ens hem fet d'ells.

M'agradava que el meu pare em portés al cinema i m'agradava sentir-lo parlar de pel·lícules que havíem vist amb d'altra gent; m'agradaven les bromes que feia a costa de l'idiota, el dolent i el pobre d'esperit, igual com m'agradava sentir-lo parlar d'una nova mena de fruita, d'una ciutat que havia visitat, de les últimes notícies o del llibre que acabava de sortir; però el que més m'agradava era que m'acariciés. M'agradava que em portés a fer un volt amb cotxe, perquè llavors sentia que per fi, durant una estona, segur que no el perdria. Mentre conduïa, com que no ens podíem mirar als ulls, em podia parlar com un amic i abordar les qüestions més difícils i delicades. Al cap d'una estona, es prenia un respir, explicava uns quants acudits, engegava la ràdio i es posava a parlar de la música, fos la que fos, que sonava.

Però el que m'agradava més de tot era ser a prop seu, tocar-lo, estar al seu costat. Quan era un estudiant d'institut, i fins i tot en els meus primers anys d'universitat, durant la depressió més profunda de la meva vida, tenia ganes, malgrat tot, que el meu pare vingués a casa, s'assegués amb la meva mare i amb mi i ens digués alguna cosa per animar-nos. Quan era petit, m'encantava enfilat-me a la seva falda o estirar-me al costat d'ell, ensumar l'olor que feia i tocar-lo. Em recordo que a l'illa de Heybeliada, quan jo era molt petit, em va ensenyar a nedar: quan me n'anava cap al fons, rebolcant-me com un boig, m'agafava fort i jo sentia una gran alegria, no només perquè podia tornar a respirar sinó també perquè podia abraçar-me al meu pare, i com que no volia tornar-me a enfonsar, cridava: «Pare, no em deixis!».

Però i tant que ens deixava. Se n'anava lluny, a d'altres països, a d'altres llocs, a racons del món que nosaltres desconeixíem. Quan estava ajagut al

sofa, llegint, de vegades els ulls se li apartaven de la pàgina i es perdia en els seus pensaments, i en aquells moments jo entenia que hi havia un altre home dins de l'home que coneixia com el meu pare, i com que endevinava que somiava despert en una altra vida, em sentia incòmode. «Em sento com una bala que s'ha disparat sense cap raó», deia de vegades. No sé per què, això m'irritava. N'hi havia força de coses que em feien enfadar. No sabia qui tenia raó. Potser llavors jo també tenia ganes de fugir. Però em continuava agradant quan el meu pare posava aquell disc de la Primera Simfonia de Brahms i començava a dirigir una orquestra imaginària amb una batuta imaginària. M'empipava quan, després d'una vida de buscar el plaer i d'escapar-se dels problemes, es lamentés del fet que el caprici no oferís cap sentit més enllà de si mateix i provés de carregar-ne la culpa als altres. Als vint-i-tants anys, hi havia vegades que pensava: «Per Déu, que no em torni com ell», i d'altres vegades que estava capficat perquè era incapaç de ser tan feliç, tranquil, despreocupat i atractiu com ell.

Al cap de molt de temps, quan tot això va quedar enrere, quan la ràbia i la gelosia ja no m'entelaven la visió del pare que no m'havia renyat mai, que no havia provat mai de fer-me mal, a poc a poc vaig començar a veure, i a acceptar, les moltes i inevitables similituds que hi havia entre nosaltres. I així ara, quan rondino contra aquest o aquell idiota, quan em queixo del cambrer, em mossego el llavi de dalt, llanço en un racó uns llibres a mig llegir, faig un petó a la meva filla, trec diners de la butxaca o saludo algú amb un acudit desenfadat, m'adono que l'estic imitant. I no és perquè jo tingui els braços, les cames, els canells o la piga de l'esquena que s'assemblen als seus. És una cosa que m'espanta –que m'aterreix– i em recorda el deler que tenia de petit d'assemblar-me més a ell. La mort de tot home comença amb la mort del seu pare.